

Szapolyai (I.) János kapcsolata Angliával

1530. november 29-én meghalt Thomas Wolsey érsek, angol kancellár. Koholt vádak alapján, VIII. Henrik (1509–1547) angol király parancsára perbe fogták, és Leicester városából szállították Londonba, amikor Wolsey a hintóban

VIII. Henrik angol király.
Ifjabb Hans Holbein festménye,
1536

rosszul lett és meghalt. Ezért írták kortársai, hogy a bíboros érsek a „tárgyalásra szállítás közben” távozott az élők sorából. Wolsey évről évre gyarapodó vagyona miatt számos ellenfelet szerzett magának az angol királyi udvarban. A kancellár vagyonának felkutatására már 1530 elején vizsgálóbizottságot állított fel a királyi tanács (*The Council*). A bizottság vezetői, Richard Croke és Edward Foxe mindenre kiterjedő vizsgálatot bonyolítottak le. Ekkor derült fény arra, hogy a kegyvesztett kancellár titokban több ízben is pár ezer dukáttal támogatta Szapolyai Jánost. 1530. február 21-én tisztázódott, hogy Thomas Wolsey VIII. Henrik király tudtával és beleegyezésével küldte a magyar királynak a pénzsegélyt. A bizottság jelentése megerősíti azon velencei forrásokat, amelyek szintén említést tettek arról, hogy az angol király támogatja Szapolyait. Mikor és hogyan került az angol udvar érdeklődésének homlokterébe Szapolyai János?

Angol forrásokban Szapolyai nevének első említésével Sir Robert Wingfield követ VIII. Henriknek írott leveleiben találkozhatunk. Sir Wingfield a lateráni zsinatról érkezett a Német-római Birodalom területére 1513-ban. Feladata az volt, hogy Habsburg Miksa császárral tárgyaljon a dinasztikák közti házassági kapcsolat szorosabbá fűzéséről. VIII. Henrik jelentős összeget ajánlott fel a pápának az oszmánok elleni harcra, ezért Sir Wingfield nagy figyelmet szentelt a Magyar Királyság területén szerveződő kereszties sereg felállítására. Az angol követ sokat tartózkodott Bécs városában, amelyet Európa általa látott legszebb városának titulált, és tervbe vette, hogy látogatást tesz II. Ulászló (1490–1516) magyar királynál, aki jó kapcsolatot ápolt az angol udvarral (mindezt legutóbb Bárány Attila a *Századok* hasábjain megjelent közleményében részletesen kifejtette). Sir Wingfield utazási tervét azonban megakadályozta a kereszties sereg szervezésének félresiklása, amely a Székely Dózsa György nevével fémjelzett háborúban csúcsondott ki. Az angol követ 1514. augusztus 18-án tájékoztatta urát arról, hogy Szapolyai János erdélyi vajda segítségével elfojtották a nemesség elleni lázadó parasztok mozgalmát. Beszámolójában, VIII. Henrik tetszésére, részletesen kitért a parasztvezér kegyetlen kivégzésére, amely megerősíti a Szerémi

György által előadottakat, és cáfolja azok kétkedését, akik a sok helyen megbízhatatlanul túlzó káplán Dózsa kivégzésével kapcsolatban előadott történetét túldramatizáltak vélték. Az angol követ az 1515. évi hármaskirálycsúcson is részt vett. Május 25-én, Augsburgból kelt levelében jelentette, hogy Szapolyai János, aki szemben áll a Habsburg-ház magyarországi törekvéseivel, vereséget szenvedett Zsarnónál a töröktől. Nem felejtette el megemlíteni azt sem, hogy Szapolyai János húga, Borbála a lengyel király, I. Zsigmond (1506–1548) felesége. Dinasztikus okok miatt Borbála igyekezett lebeszélni férjét az 1515-ös házassági szerződés aláírásáról, de a Lengyel Királyság a Habsburgok birodalmával szövetséges Moszkvai Nagyfejedelemség és a Német Lovagrend állandó zaklatása miatt rákényszerült a megállapodásra. (Jóllehet a házassági szerződés aláírását követően sem szűnt meg a lengyelek elleni presszió.)

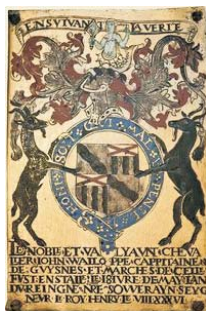
Az 1515. év nemcsak a Jagelló-házi uralkodók által irányított országok, hanem Anglia történelmének szempontjából is sorsdöntőnek bizonyult, hiszen ekkor lett kancellár Thomas Wolsey érsek, aki igyekezett lazítani a szigetország kapcsolatait a Német-római Birodalommal. Wolsey befolyására Anglia és Franciaország megbékélt, VIII. Henrik elhidegült Aragóniai Katalintól (V. Károly császár nagynénjétől), és 1526-ra már a Cognaci Liga élén kívánt beavatkozni az itáliai háború menetébe. Aragóniai Katalin nem tudott törvényes fiúutódot világra hozni, és helyzete egyre reménytelenebb lett VIII. Henrik oldalán, aki azon gondolkodott, miként tudna törvényes keretek között elválni nejétől. Az angol udvar gyűjtötte a lehetséges szövetségeseket, így került ismét a figyelem célkeresztjébe Szapolyai János. Az erdélyi vajda 1526. március 16-án kelt levelét, melyet II. Lajos (1516–1526) magyar királynak írt, Londonban őrzik. A levél tartalma fontos, mert Szapolyai ebben tájékoztatta a királyt arról, hogy milyen lépéseket tett Erdély védelmére. A moldvai és a havasalföldi részokről figyelmeztették, hogy Szülejmán (1520–1566) szultán hidat akar verni, és először Brassót és Szebent kívánja megostromolni, majd a Kárpátok vonulatát akarja ellenőrzése alá vonni. Ezért Szapolyai tüzértséget is küldött a hágókhoz, és gyalogos seregeket, mivel a szászok a városaikban kívánnak védekezni, és nem hajlandóak nyílt ütközetben felvenni a harcot a törökkel szemben. Az erdélyi vajda levele azt tanúsítja, hogy Szapolyai eleget tett az 1516. évi országgyűlésen hozott törvényi kötelezettségének Erdély védelmével kapcsolatban, és késését a mohácsi csatából nem szándékos tett motiválta. Kétségtelen, hogy a mohácsi vereség során a politikai elitet ért veszteség és a fiatal király halála Szapolyai malmára hajtotta a vizet.

1526-ban két országról, Itáliáról és a Magyar Királyságról érkezett a legtöbb jelentés Angliába. II. Lajos segélykérő leveleire válaszul VIII. Henrik 1526 au-

Thomas Wolsey érsek,
Sampson Strong festménye,
1610

gusztusában Magyarországra küldte Sir John Wallopot, hogy 25 ezer dukátról szóló váltóval segítse a magyar király harcát az oszmánok ellen. A segítség azonban elkésett. Az angol követet a Német-római Birodalom területén érte a mohácsi csata és a fiatal magyar király halálának lesújtó híre, ennek ellenére nem fordult vissza. Sir Wallop követutasításán változtattak, és immár az angol udvar által jól ismert erdélyi vajda, a frissen választott és koronázott magyar király, Szapolyai János (1526–1540) felkeresése lett a feladata. Jól ismert tény, hogy Szapolyai és az angol követ kapcsolatfelvételét a cseh király, Habsburg Ferdinánd megakadályozta, és Sir Wallopot feltartóztatta. Annak ellenére, hogy az angol követ személyesen nem tudott találkozni a magyar királlyal, Szapolyai rokonaival és barátaival felvette a kapcsolatot, és a váltó egy részét átadta Zsigmond lengyel királynak vagy György szász hercegnek. Mindezt bizonyítják a már említett Wolsey pénzügyeit vizsgáló bizottság jelentésén túl a Sanuto Naplójában található iratok, amelyeket a Londonban tartózkodó velencei követ (Marco

Sir John Wallop
címere

Antonio Venier) írt Andrea Gritti (1523–1538) dózsénak. Az angol udvar később is támogatta a magyar király érdekeit.

Sir Wallop megbízásának lejártával hazatért Angliába, és az angol királyi udvar többször már nem küldött követet Szapolyaihoz, hanem megelégedett azzal, hogy a Velencében tartózkodó Casale testvéreken és Edmund Harwell követen keresztül tartsák egymással a kapcsolatot. Szapolyai János ellenben több ízben is küldött követeket Angliába, akiknek kiléte jól ismert, viszont londoni tevékenységük részletei már hiányosak. Először a Łaski testvérek (Hieronym és Stanisław) látogattak Londonba. Útjuk során találkoztak Calais városának és várának parancsnokával, aki véletlenül éppen az a Sir Wingfield volt, aki két évet töltött a magyar határ közelében, és jól ismerte a magyar politikát. Majd Dover és London között Łaskiék találkoztak Thomas Wolsey kancellárral, aki Franciaországba készült, és meghívta szállására a testvérpárt. Végül VIII. Henrik udvarában tárgyaltak, ahol az angol király szívélyesen fogadta a követeket, mindkettőt lovaggá ütötte, és elismerte magyar királynak Szapolyai Jánost. A II. Lajosnak ígért váltó másik felét az angolok ugyan nem adták oda Łaskiéknek, de a Sacco di Roma miatt felháborodott angol királlyal, a keresztény hit védelmezőjével nagy egyetértés bontakozott ki, mert az eseményt Hieronym Łaski az ura nevében mélységesen elítélte.

Statileo János, a frissen kinevezett erdélyi püspök 1528-ban már az I. Ferenc (1515–1547) francia királlyal kötött fontainebleau-i egyezményt vitte Londonba, ahol VIII. Henrik kézjegyével szentesítette szövetségét Szapolyaival, és támogatást ígért a magyar királynak. Szapolyai követét sokáig marasztalták a Francia Királyságban, ezért nehéz körülmények között, jeges viharban kelt át a Csatornán az Ostrelius nevű hajó fedélzetén. Statileo 1528 karácsonyára ért Londonba. Az ünnepek, valamint az angol király gyengélkedése miatt Statileót jóval vízkereszt után fogadta az udvar. Pénzt ígért, de nem adott VIII. Henrik. Megemléltette az erdélyi püspöknek, hogy az erdélyi aranybányák kitermelési jo-

gáért cserébe szívesen kölcsönözne előre pénzt Szapolyainak. Sem az 1529-es török hadjáratot követően (amely ékesen bizonyította Szapolyai János szövetségét a szultánnal), sem Thomas Wolsey letartóztatása és halála után nem szakadt meg a kapcsolat a két király között. A következő kancellár, Thomas More

Morus Tamás.
Ifjabb Hans Holbein
festménye, 1527

(Morus Tamás) folytatta a Wolsey érsek által megkezdett külpolitikai irányvonalat. Sőt, a két király szövetsége szorosabbá fonódott, miután a török kapcsolatai következtében 1530 elején Szapolyait, majd viharos válási ügye kapcsán 1533-ban VIII. Henriket egyaránt egyházi átokkal sújtotta VII. Kelemen pápa. Az angol király több ízben is élesen tiltakozott Szapolyai exkommunikációjának jogtalansága miatt, és párhuzamot vont közte és V. Károly (1519–1556) német-római császár között, akinek zsoldosai következmények nélkül kifosztották Rómát.

Ahogy már említettem, Velence kiemelkedő szerepet töltött be az angol és a magyar király partneri viszonyában, hiszen a Londonból érkező és a Magyar Királyságból a szigetországba tartó levelek, futárok, követek nagyrészt a városállamon

keresztül értek célba. Nemcsak levelek, hanem menekültek is érkeztek Velencébe, akiket az angol udvar istápolt. A Spanyol Királyságból elűzött, bajba jutott zsidó családokat VIII. Henrik a Casale testvéreken keresztül pénzelte, Szapolyai pedig szintén Casale útján szerzett tudomást az ügyről. Az angol udvar mentőakciójának felderítésére V. Károly Rodrigo Ninót 1530-ban Velencébe küldte. A császár követe megállapította, hogy Szapolyai fizetett diplomatája, Gregorio Casale pénzeli a bajba jutottakat, akiket Elias Halfan és Marco Raphael vezetett. Nino szerint VIII. Henrik azt tervezte, hogy néhány zsidó családot Angliába telepítene. Ezt a német-római császár nehezményezte. Ugyancsak V. Károly élehangú tiltakozása következtében feneklett meg VIII. Henrik abbéli törekvése, hogy Szapolyai János mellé elsőszülött leányát, Tudor Máriát adja nőül. A később (Bloody, Véreskezű) Mária (1553–1558) néven angol trónra lépő hercegnővel V. Károlynak nagyobb tervei voltak (II. Fülöp spanyol király neje lett).

1533-ban VIII. Henrik az anglikán egyház „kitalálása”, bevezetése és az országot érintő egyházi reform sebezhetősége miatt igyekezett Franciaországgal, Németalfölddel és többi szövetségesével, így köztük Szapolyai Jánossal is aktívabb külpolitikát folytatni. A fellángolás azonban nem tartott sokáig, mert Szapolyai János az idő múlásával inkább a Habsburg fivérekkal kötendő meg egyezésben látta az ország jövőjét. Mivel az I. Ferdinánddal (1526–1564) és V. Károlyal folytatott tárgyalás egyre biztatóbb eredménnyel kecsegtetett, 1536 és 1538 között az Angliával és Franciaországgal fenntartott jó viszony elhalványodott. Az 1538-ban János király által aláírt váradi béke azonban Szapolyai részéről nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, mivel a Habsburg Monarchia ál-

tal ígért katonai segítség mértéke jócskán elmaradt az elvárható mértéktől. Szapolyai János ezért nem hirdette ki országgyűlés előtt a békeegyezmény pontjait, amely így magánmegállapodás maradt. Szapolyai a kudarcba fulladt békülés után szorgalmazta a kapcsolatok megújítását Franciaországgal és Angliával, valamint megkérte I. Zsigmond lengyel király leányának, Izabellának a kezét, hogy országának legyen törvényes örököse. Szapolyai korábbi szövetségesei azonban nem felejtették el a kapcsolat kihűlését, és főként I. Ferenc francia király támasztott követeléseket a magyar királlyal szemben. Az újabb nyugat-európai követűtra küldött Statileo Jánostól engesztelésképpen hat tevét követelt a legkeresztényibb király. Az erdélyi püspök Párizsból Bábay Pétert küldte Londonba. Bábay Londonban találkozott az 1535-ben lefejezett Thomas More helyébe lépő Thomas Cromwell kancellárral, aki királya nevében váltót ígért Szapolyainak. 1540-ben e váltó beváltása miatt utazott Antwerpenbe Statileo János, akit útközben unokaöccse, Verancsics Antal először a Majláth István-féle királyellenes összeesküvésről, majd kiszáratva János király haláláról értesített.

Összegzésképpen megállapítható, hogy VIII. Henrik és Szapolyai János kapcsolata mindvégig gyümölcsöző volt. Az angol udvarban már királlyá választása előtt jól ismerték Szapolyait és a politikai kört, amelyben mozgott. Kiemelendő, hogy az angol udvar kezdeményezte a kapcsolatfelvételt Szapolyaival, és a VIII. Henrik által folyósított kisebb támogatásoknak nem sok közük volt a törökellenes harchoz. Mivel a tárgyalt korszakban Európa kétféle arcát mutatta, véleményem szerint szakítani kellene azzal a topossal, hogy a Magyar Királyság számára 1526 után az egyetlen alternatívát a Habsburg Monarchiához csatlakozás jelentette. Szapolyai János a török szultán szövetségeseként sem írta ki magát Európa történelméből, keresztényi kultúrköréből, hiszen olyan pártfogói akadtak, mint Anglia és Franciaország, Lengyelország és Velence, Bajorország és Szászország, vagy Portugália. Aki a korszakban nem tudott azonosulni a vallásháború, inkvizíció, zsidóüldözés birodalmának „értékrendjével”, az más szövetségesei után nézett, és az ország megmaradásáért folytatott küzdelemben a Szülejmán szultánnal kötött kényszerű szövetség, a vazallus viszony vállalása, az Erdélyi Fejedelemség szintén kényszerű életre keltése is jobb megoldásnak bizonyult annál, mint hogy az ország egésze, szabadság- és szokásjogát, régi privilégiumait részben vagy teljes egészében feladva beleolvadjon a Habsburgok kompozit államába.

Botlik Richárd